

Vércsík¹

Bordás István, 1943. Sárpilis

Minden ősöm a birtokában levő föld művelésével foglalkozott. Ha egy kis jövedelemre tettek szert, földet vettek. A bevételt nem a kocsmában vagy áruházakban verték el. A Sárközben szép hagyomány volt, hogy a házassággal bizonyos örökség is járt, így a fiatalok új életkezdetét a kapott föld nagyban elősegítette.

A régmúlt időkben minden tehetősebb pilisi gazdának kint a határban volt szállása. Az volt a családi gazdaság bázisa. A lakóháznál, az istállóban tartották a lovakat, de a tehenek, a juhok például a szálláson voltak elhelyezve. Legtöbb esetben ott lakott az a család is, amelyik gondozta az állatokat, rendben tartotta a portát.

Érdemes megemlíteni, hogy több gazdacsaládhoz tartozott egy-egy cigány-család. Ők a ház körüli munkákban segédkeztek, vagy a gyerekekre vigyáztak. Egymásra voltak utalva. Sohasem hallottam, hogy közöttük összetűzések lettek volna. Gyermekük osztálytársaink, játszópajtásaink voltak, együtt küzdöttünk a focicsapatban.

Előre ugorva kissé az időben: a hatvanas évek elején élénk sportélet bontakozott ki a faluban. Nem csupán a labdarúgócsapatunk szerepelt a járási, körzeti bajnokságban, hanem először alakult női kézilabdacsapat is. Később asztalitenisz, röplabda- és tekeszakosztály is működött hosszabb-rövidebb ideig. A focicsapatról fontos megemlíteni, hogy környékbeliek – várdombiak, újberekiek – is játszottak benne. Pótkocsis, fapados zetorral utaztunk akkoriban a vidéki mérkőzésekre, a lelkes szurkolók is elkísértek bennünket. Hazafelé szólt a vidám ének a zötyögős utakon. Amikor fáradtan hazaértem, drága jó édesanyám a pince legalsó lépcsőjén előkészített, hűtött madártejjet várt. Ez volt az én kalóriapótlásom!

Nagy összetartás jellemezte a csapatot; sorra győztük le a vidék együtteseit. Sőt még a Kilián kupát is elnyertük egy alkalommal, a magasabb osztályban

GUTAI ISTVÁN (1950) író, a paksi városi könyvtár nyugalmazott igazgatója.

1 Részlet a Pro Pannonia Kiadónál a könyvhétre megjelenő *Kocsikerék a nyakcsigolyán* című kötetből.

játszó csapatot – Tengelicet – győztünk le az ősényi döntőben. Óriási dicsőségként éltük meg ezt a győzelmet! A kupa kézről kézre járt, aztán, ahogy ez ma is szokás, óriási ünneplés következett. Nem tudom, hova került a serleg. Talán a községházán volna a legjobb helye, annál is inkább, mert azt a diadalt hasonló kupagyőzelem nem követte.

Pilisen nem volt a csapatnak külön edzője. Szőke Pista korelnökként irányított bennünket, meg Sinci (Simon István) barátom, a tiszteletes úr legidősebb fia. Pénteken és szombaton verődünk össze a Cigánygödör melletti régi focipályán.

„Rugdajunk kapura!” Leginkább ennyiben merült ki a taktikai és a technikai elemek gyakorlása. Persze, azért játszottunk is! Vasárnaponként pedig következtek a Pörböly, Bata, Őcsény-szőlőhegy elleni mérkőzések. A *Tolna megyei Népiújság* tudósítója egyszer meg is jegyezte, hogy a sárpilisiek milyen komolyan veszik a játékot, mert a meccs előtt bemelegítenek!

Bátával, Alsónánával vére menő meccseket vívtunk. Amit most elmondok, hírből hallottam: Alsónánán a bikaistálló mellett volt a focipálya, a vendég pilisi csapat pedig győzelemre állt. Ezt a hazai drukkerok nehezen tudták megemészteni, és bosszúból a közeli istállóból kiengedték a bikákat. A győztesnek látszó vendégcsapatnak menekülnie kellett!

Később pedagógusként Bogyiszlóra kerülve, sportkarrierem folytatásaként öt évig a megyei I. osztályban szereplő csapat tagja voltam – a jobbfedezet posztján. A nejem, aki szintén pedagógus volt, kilátogatott a mérkőzésekre, ahol a szurkolók – ősi szokás szerint – nemcsak a bírót szidták, hanem a hibázó hazai játékosokat is, néha anyai felmenőikkel együtt. Ez őt nagyon megviselte, és kérlelt: ezt valahogy szüntessem meg. Azt nem ígérhettem, hogy ezentúl mindig jó helyre passzolok, de azt igen, hogy befejezem aktív labdarúgó-pályafutásomat. Ígéretemet hamarosan valóra is váltottam.

Bogyiszlón egy időben a cigányok vajdának akartak megválasztani; bizonyára nagyon tetszett nekik, hogy az iskolában néptáncsoportot hoztam létre, amelyet a híres Orsós-zenekar kísért.

Visszatérve Pilisre: A régmúltban emlékezetem szerint a jelentős mezei munkáknál a gazdák kölcsönösen segítették egymást. Összefogtak! Takarodásnál például 5-6 lovaskocsi is szállította az asztagokhoz a gabonát. Az ötvenes években a nagy szegénység ellenére a faluközösség szervezesebben élt, mint később, a téesz szervezése után.

A családi munkaerő volt a legfontosabb láncszeme a gazdálkodásnak. Ötven hold körül lehetett az a földterület, amit a családunk művelt. Mindig voltak idénymunkások, akik besegítettek a nagyobb munkák idején. A részesaratók hagyományosan Alsónánáról jöttek. Őket persze el kellett látni; ott aludtak nálunk, ott kosztoltak, fogyasztották nyári italként a könnyebb fajsúlyú aratópálinkát és bort. Kukoricaszedéskor napszámosokat fogadtunk.

Bizton állíthatom: Pilisen hagyományörző családok alkották a faluközösséget. Nálunk négy generáció élt együtt az 1880-ban épített takaros házunkban. Czecei János nagyapám hadirokkantként tért haza az I. világháborúból: az

olasz fronton 1917-ben súlyosan megsebesült, és amputálni kellett a bal lábát Innsbruckban. Egy fiatal parasztember számára ennél nagyobb veszteség nemigen lehetett. Abban az időben nem gondoskodtak, törődtek az ilyen állapotú emberekkel. Nagyapám mégis olyan rangot vívott ki magának a faluban, hogy bírónak is megválasztották, és hosszú ideig ő volt a gondnoka (kurátora) a református egyházközségnek. (Apám kiskurátorként ténykedett mellette.)

A családukbán nagyapám volt a főnök; aki ugyan rokkant volt, de nagyon okosan tudott gazdálkodni. Nem harácsoló természetű, hanem nagyon szerezetre méltó, kiegyensúlyozott lelkületű ember volt, akitől én is sokat tanultam és nagyon sok szeretetet kaptam, hiszen négyéves koromig a világháború miatt apa nélkül nevelkedtem. Czecei papa pontosan tudta, kinek mi a szerepe a gazdálkodásban; mikor van szükség külső munkaerőre, mi az, amit családon belül el tudunk végezni. Tagja volt a református olvasóköri. (A kör kulturális intézmény volt akkoriban a faluban!) Egy év kihagyással negyvenháromtól negyvenötig, majd negyvenhettől negyvennyolcig ő volt a falu bírója. A háború alatt kemény feladatokat is meg kellett oldania; nagy atrocitásokról, összetűzésekről nem hallottam.

Szüleim háborús időkben, 1941-ben, igen fiatalon kötöttek házasságot. Édesanyám tizenöt, édesapám tizenkilenc éves volt akkor. Apám „vőnek jött”, elhagyva a szülői házat. 1943 őszén, születésem évében bevonultatták katonai szolgálatra Pécs-Málomba. Egyszer engem is elvittek hozzá, ami a háborús viszonyok között elég veszélyes vállalkozás lehetett. Miklós nagymamám, anyám és én (pólyában), vonattal utaztunk Bátaszékről Pécsre. Apám szeretett kisfiát mindenképpen látni akarta, mielőtt kivezényelték a frontra. Czecei nagyapám lovaskocsival jött értünk a bátaszéki vasútállomásra; katonai alakulatok között poroszkáltunk az éjszakában a sötét országúton. Kalandos utazásunk szerencsésen ért véget, nem sérült meg senki. (Anyám, nagyanyám emlékezéseiből tudok erről az utazásról.)

Alsópérlől, egy parasztasszonytól kaptunk 1945 áprilisában levelet; írója tudósította anyámat: hogy hozzájuk is voltak beszállásolva katonák, köztük Bordás István is Sárpilisről. Úgy tudta az asszony, hogy tőlük Esztergomba vezényelték az alakulatot.

Amikor apámék a frontra menet a várdombi országúton vonultak észak felé, megkérte a felettes hadnagyot: itt mennek el négy kilométerre a falujától, ugorjanak már be, hogy a frontra indulás előtt még egyszer láthassa pár hónapos szeretett kisfiát. A tiszt a kérést teljesítette. Anyámék gyorsan csibét vágta, és megvendégelték apám előljáróját. Aztán vonultak tovább a frontra.

Érdekes módon frontélményeiről nagyon keveset beszélt apám; a hadifogságról sem. A fennmaradt iratok szerint 1945 májusában esett orosz hadifogságba. Úgy tudjuk, hogy Kazány volt rabságának utolsó állomása, de említette az Uralon inneni területeken Izsevszk, Ufa helységeket is. Az embertelen fogzási körülmények, a zord orosz tél, az ehetetlen répa- és káposztaleves itthon csak nagy ritkán kerültek szóba.

Egy visszaemlékezésben olvastam, hogy barátsággal bocsátották el az oroszok, az ukránok a magyar hadifoglyokat, itthon pedig ellenségként fogadták őket a hatóságok. Apám 1947 augusztusában térhetett haza. Magyarországra érvén, nagyvonalúan öt forint ellátmánnyal bocsátották el Debrecenben. Éjjel érkezett meg a faluba. Zörgetett. Anyámék persze nagyon megijedtek. Másnap a fél falu összefutott nálunk a hírre. Látni akarták a hazaérkezőt! Én így fogadtam a csontsovány apámat: „Megjött a Bordás Pisti!” Anyám elmondása szerint a kiéhezett apám mákos tésztát rendelt, amivel alig tudott betelni.

Nehéz időkben, negyvenkilencben kezdtem általános iskolába járni. Szülőkénk (dédnagyamama) akkor már nagyon idős volt; ült kisszékén, onnan szemlélte a körülötte zajló világot. Segített borsót, krumplit tisztítani. Az akkori helyzetünk abszurditását mutatta, hogy délben, az iskolából hazatérve, aggodva nem azt kérdeztem tőle: „Szülíke! Mi az ebéd?” Hanem: „Itt volt-e a végrehajtó?”

Emlékezetemben nagyon él még ma is ez a kép: anyámék – hogy mentsek a menthetőt – szülőkét fölöltöztették több rend sárközi ruhába, és beültették az udvaron levő budiba. Szokatlan ünnepi díszben eltöltött ott fél napot is, amíg a végrehajtók a kapun kívül nem voltak. A padlásról akkor már nem volt mit lesöpörni, még a varrógépet is elvitték, hiszen a teljesíthetetlen beszolgáltatás miatt mindig volt tartozás. Így aztán a kulákokhoz bármikor jöhettek foglalni. Nem maradt elég eledel az állatoknak sem.

Egy élményem ehhez kapcsolódik, és kitörölhetetlenül megmaradt bennem: Az ólban – lelki szemeimmel most is látom – a nagymama guggol a fekvő, legyengült anyakoca mellett, aztán szól nekem: „Pistikám, szaladj gyorsan a Stolzenbachékhoz, vegyél egy kis kukoricát ennek a szerencsétlen disznónak!” (Akkor tíz forint volt kilója.) Rohantam, de elkéstem, mert az anyakoca rövidesen elpusztult.

1950 után volt két olyan esztendő is, amikor a faluban a kulákoknak megtiltották a disznóvágást. A lekváros kenyér főétellé lépett elő elég hosszú időre. Egyszer apám vitába keveredett Lujzi tanító nénivel: „Ha nincs disznóvágás, mit adjunk a gyerekeknek?” A tanító néni csípősen ezt találta mondani: „Pick szalámit árulnak a boltban! Mindjárt lesz mit enni.” (Ekkor a bolti ára kilónként száz forint volt.)

Nagyon nehezen lehetett az ötvenes éveket átvészelní; ügyesnek és szorgalmasnak kellett lenni, mindenből a maximumot kihozni. Abban az időben hétköznapi soha nem volt húsevés a családjunkban. Vasárnap azonban úgy ügyeskedett anyám és nagyanyám is, hogy azért finomabb falatok kerüljenek az ünnepi asztalra.

Átok lett a föld! „Adjuk le!” „Ajánljuk föl!” „Tegyenek jót velünk.” Ez annyira tökéletesen sikerült, hogy a háború és hadifogság borzalmait átélte apám Pesten, távol a családjától, a falujától, 1950-ben a Bajcsy-Zsilinszky úton levő műszaki áruházban tudott csak eladóként elhelyezkedni. Legalább egy évig ott

dolgozott. Egy ismerős, idős pesti család, a Molnár Pista bácsiék fogadták be; hétvégeken jött csak haza. Egyszer nyaraltam én is ennél a családnál; apám akkor elvitt az Állatkertbe, a Vidám Parkba, ismerkedtem a fővárossal.

Apám szeretett volna gyerekkorában továbbtanulni. Úgy volt, hogy polgáriba megy, aztán középiskolába, de megmaradt számára a paraszti lét, ami egy idő után már nem volt élhető.

Miklós nagyapám mostoha nagyapa volt. Nagydorogról származó apám édesapja ugyanis fiatalon meghalt. Úgy hallottam, hogy alig harmincvalahány éves korában szerencsétlenül leesett a megbokrosodott lovak húzta kocsiról. Felesége, Döme Éva özvegyen maradt két kisgyerekekkel. Újra férjhez ment, egy megözvegyült bogyiszlói férfi vette el: Miklós József. Miklós papa teljesen jól vette az akadályokat; hamar befogadta a falu gazdatársadalma. Robosztus, dolgozó, erős ember volt. Czecei nagyapám megbecsült tagja lévén a faluközösségnek, elfogadta, azáltal a falu is. A tisztelet és szeretet jeleként apám őt mindig édesapámnak szólította.

Miklós papa aktívan gyarapította birtokát.

„Holnaptól itt lesz a falu postája! Pakoljanak!” Körülbelül ennyi volt az intézkedés, amikor kuláklistára kerülve kisajátították a házuk egy részét. A megmaradt másik részben lakhatott, néhány lépésnyire a hivataltól, közös folyosón a család. Ötvenkettőben, ötvenháromban előírták, hogy Pilisre két kuláknak küldjenek „behívót”, a börtönbe. (Ez volt az akkori kvóta.) Valószínűleg járási szinten sütötték ezt ki, és „bontották le helyi viszonyokra” a felsőbb parancsot. Miklós papa lett az egyik áldozat.

Ebédelt a család; a konyhájuk ajtaja a nyári hőségben nyitva volt, a postára meg jöttek-mentek az emberek. A későbbi tanú „hallja ám”, amint öregapám azt mondja: „Megint milyen rossz kenyeret árulnak a boltban.” (Egyébként valóban rossz kenyeret árultak, de ilyen akkor nem mert mondani senki emberfia nyitott ajtónál! Nagyapám se.) „Ez a dolgozó nép elleni lázítás!” Ez lett a vád. „Én ezt nem mondtam!” „De mi tudjuk bizonyítani, hogy mondta! Van tanú, aki halotta!”

A szekszárdi bíróságon szembesítéskor a bíró felszólította a felbérelt tanút: „Mondja a vádlott szemébe, amit hallott!” És a falubeli tanú nagyapám szemébe mondta: „Igenis ezt mondta, Józsi bácsi!” (Vagy meg volt félemlítve, vagy megfizették.)

Nagyapám több mint egy évet kapott, amit Márianosztrán töltött le. Elvették tőlük a szállásukat, a gyümölcsösset, a kerttel együtt. Még elképzelni is nehéz, hogy milyen szívszorító érzés lehetett a sok-sok áldozattal, munkával megszerzett maláti birtoknak ellentételezés nélkül búcsút inteni. Az ötvenes években a hatalom szemet vetett a módosabb gazdáknak, a kulákok lakóházaira is. Szókéék, Bocsorék, Könczölék, Vince Áronék estek leginkább áldozataul ennek az embertelen intézkedésnek. Ők a faluban kiemelten üldözöttek voltak. (Iskolai osztályunk egy ideig a Könczöl Bözsi néniék házában volt. Emlékszem, hogy amikor mentünk föl az ismerős lépcsőn az egykori lakásukba,

furcsa, megmagyarázhatatlan érzés kerített hatalmába. Itt később tsz-iroda is működött.)

A mi szép házunkra is fáj valakinek a foga, de az ősök kitalálták: ugyan nyolcfős család vagyunk, de az osztódással két család is lehet belőlünk. Szüleim a gyerekekkel előre költöztek a ház első részébe, az ugye egy család, a papa, mama, szülike maradt hátul, az meg egy másik család. Két családnak pedig már nem sok a négy nagy szoba.

Igen ám, de bizonyítani kellett, hogy nem élünk vissza ezzel az „engedmény-nyel”. Hogy semmi közünk egymáshoz. Mintha idegenek társbérlete lennénk! Én, aki imádtam a nagyszüleimet, nem mehetek át az ő konyhájukba, nem ehetem a nagymama főztjét? A kialakult helyzetet sokáig feldolgozhatatlan sorscsapásként éltem meg. Bizonyára ellenőriztek is bennünket, de aztán talán beláthatták, hogy mennyire abszurd volt ez a rendelkezés.

A sok zaklatás miatt többször fölvetődött a mi elköltözésünk is Pilisről. Szüleim azt fontolgatták, hogy elmegyünk a Fejér megyei Cecére lakni. (Apám egykori bajtársa, akivel együtt szolgált a fronton meg szenvedett a fogságban is, ott élt.) Öröömre a költözésre nem került sor. További sanyargatásunkat azzal beérte a hatalom, hogy rövid időre be kellett fogadnunk egy háromfős idegen családot, akiket az udvar egyik melléképületében helyeztünk el. Családom békés természete ellenére sem volt felhőtlen ez a szerencsére csak rövidre kiszabott kényszerű együttlét.

A legnagyobb csapások a rokonságból talán a Szőke családot érték. Nemcsak a házukból tették ki őket, az istállót is ott kellett hagyniuk a benne levő állatokkal együtt. Az idősebb fiukat, Palkót származása miatt nem vették föl a középiskolába. Kényszerűségből, falujukat elhagyva, Csepelre menekültek, és a Királyerdő-dűlőben kerestek maguknak új otthont. Távollab a várostól, egy homokbuckás dombtetőn állt egy pici házikó, abban húzták meg magukat. Egy alkalommal apámmal, a homokban bokáig járva, meglátogattuk őket. Az átélt élmény lesújtó volt számunkra. Szőke Palkó bácsi a „munkásosztályt erősítve”, a Csepel Művekben darusként helyezkedett el. Idősebb fia, Pali nem látott perspektívát Magyarországon, az 56-os forradalmat követően sok-sok honfitársával egyetemben külföldre menekült. Előbb Svédországban, majd az Egyesült Államokban telepedett le, és teremtett komoly egzisztenciát maga és a családja számára. Mi a szüleinek írt levelek alapján tudtuk figyelemmel kísérni és megcsodálni a fordulatokban gazdag életútját. Sári lányuk a hatvanas évek közepén követte bátyját Svédországba. Ő itthon jogot tanult, előbb Göteborgban, majd Stockholmban kapott egyetemi katedrát. Pista testvérük itthon maradt, mert ragaszkodott a szülőhazájához. Évek múlásával visszakapták az elidegenített családi házukat, szerény birtokon gazdálkodhattak. Nagyapáim, apám küzdelmei azt sugallták nekem gyerekkoromban, hogy innen menekülni kell, mert ha maradsz, ugyanaz a sors vár rád, mint amiben akkor éltünk.

Amikor apám egy év után a pesti kényszerhelyzetből hazatért, rakodómunkásként helyezkedett el az Újbereki Állami Gazdaságban, majd a hozzánk kö-

zeli Orbó pusztai gépállomáson vállalt traktorosi munkát. Nála a tsz-be lépés szóba sem került. (Orbó valamikor uradalmi központ volt; istállókkal, cseléd-lakásokkal, műhelyekkel, gémeskúttal. Azóta eltűnt a föld színéről.) Kisiskolásként rettegetem a politikai ünnepektől, amikor a szónokok sohasem felejtették el ostorozni, pellengérré állítani, megszegyenyíteni a nép ellenségének kikiáltott rokonaimat. Azokból az időkből a május elsejék is eszembe jutnak: a G-35-ös körmös traktorok orbói bázisukról felvonulva jöttek Kispilis felől a faluba. A fölpántlikázott traktorokat a kor divatjának megfelelően leginkább nők vezették. 1958 októberében az orbói gépállomás átköltözött az újonnan épült és jóval korszerűbb várdombira, így apámnak is új munkahelye lett.

A diktatúra, a kuláküldözések idején, 1952-ben a listára felkerült családokból az idősebb asszonyokat egy alkalommal berendelték a község házára békekölcsönt jegyezni. Igen durva eljárás volt ez. Az adósságok csapdájában újabb terhet magadra vállalni, szinte az öngyilkossággal ért föl. Úgy emlékszem, hogy Vincze Áron, a későbbi református lelkész nagymamáját, Örzse nénit a durva eljárás során úgy megverték, hogy sérült lábával hazafelé vércsíkot húzott maga után, amikor az ávosok befejezték a meggyőzését.

Egy kicsit engedtek a nadrágszíjon 1953-ban, Nagy Imre miniszterelnöksége idején. Tudjuk persze, hogy korábban ő volt a begyűjtési miniszter; de én is a bőrömmön éreztem a pozitív változást! Nem adok igazat azoknak, akik csak szidják Nagy Imrét. Ő próbált könnyíteni a parasztság helyzetén. Ki lehetett például lépni a téeszcséből, és visszaadták a földet annak, aki kérte.

Nyaranta cséplőgépnél dolgozott apám. Akkor még nem kombájnnal arattak; ő szedte össze a cséplőbrigádöt, tizenöt fő körül lehetett a létszám. Ellenőr meg zsákos is volt egy személyben. Ötvennyolc nyarán, az iskolai szünet idején én is dolgoztam cséplőgépnél, mégpedig a polyvalyukban és kévevágóként a gép tetején Takler Boti barátommal. A masinázás, ahogyan régen nevezték, igen kemény szolgálat volt: korai felkelés, forróság, nyelni a port, sokszor a szalmakazalon aludni a szúnyogok társaságában. Viszont nagyon szépen kerestünk, a családi költségvetést segítve, ruhát, cipőt vettem magamnak.

Boti életútja is figyelemreméltó. Elsőre fölvettem az orvosi egyetemre; sebészorvos lett Csornán, de a gyógyítás mellett mindig volt földje is! Sebész főorvos létére gazdálkodott! Amikor nyugdíjasként abbahagyta a praktizálást, főállású gazda lett. Kombájnt is vásárolt, amelyet ő maga vezet.

Gimnazista koromban nyaranta apám gépén traktoroztam is. Apámmal megállapodtunk: ő éjszakai műszakban, este hattól reggel hatig dolgozott, én pedig napközben, reggel hattól este hatig. Tulajdonképpen a helyi téeszeknek szolgáltatott a gépállomás, mert akkor még a szövetkezetek nem rendelkeztek önálló gépparkkal. Megrendelték a gépállomástól az egész évi talajmunkát – tarlóhántás, őszi mélyszántás... –, és a gépállomás traktorosai határidőre elvégezték a gépmunkát. Ha a szántásban napi öt holdat teljesítettem, elég szépen kerestem. A határban Korsós Pista bácsival szántottunk párban. Délben rövid időre leszálltunk a traktorról, megettük a szalonnát, hagymával, kenyérral, az-

tán folytattuk a munkát. Télen kint hagytuk a gázolajat a határban. Ha tavasszal mentünk érte, háborítatlanul ugyanott megtaláltuk. Senki sem nyúlt hozzá. Próbálnánk meg most!

Czeczei nagyapámék az ötvenes évek elejétől áprilisban kiköltöztek a szőlő-hegyre, és novemberig ott éltek. Művelték a szőlőt, ápolták a konyhakertet. Két tehenet is vittek magukkal, én voltam a gulyás: minden délután kikerekeztem a hegyre, és legeltettem a jószágot. Nagymama este megfejte a két tehenet, én pedig fuvaroztam a tejet a várdombi tejcsernekbe. Később egy vagy két disznó is várta sorsának beteljesülését a tanya melletti ólban. Baromfit is tartottak, és zöldséggel is elláttak bennünket. Így próbáltuk túlélni a nehéz éveket.

A bajai piacra is rendszeresen vitték a hegyen megtermelt portékákat. Délután vagy este megszedtük a meggyet, a cseresznyét, az almát, barackot vagy ami akkor éppen érett. Este a nagy kosarakat befuvaroztam biciklivel a pilísi vasútállomásra. Tanca vagy Bódi bácsi, valamelyik állomásfőnök átvették, másnap reggel a nagymama beballagott a hegyről és fölszállt a vonatra. Pilisről mások is piacoztak Bajára, például nagynéném, a Korsós Éva édesanyja. A bajai állomáson már várták őket a fuvaros stráfkocsisok. Bevitték a szállítmányt a piacra, ahol általában jól eladóztak. Így mondták: „Örsike! Eladóztál már?” „Már eladóztam én is.” „Möhetünk.” Magukhoz vették az üres kosarat, és vonattal jöttek haza. Friss kiflit mindig hoztak a családnak, amit úgy vártunk, mint a messiást. A nagymamát néha fölültem a bicikli csomagtartójára, és úgy vittem ki a vasútra vagy onnan vissza a 3 kilométerre levő szőlőhegyre. Sok éven keresztül a hajnali vonattal Szekszárdra tejet, túrókat hordtak hetente kétszer állandó vevőikhez, köztük az ügyvéd Schönstein családnak. Szerény bevételek voltak ezek, de némiképp kiegyensúlyozták a család szűkös költségvetését.

Akármilyen sanyarú is volt a sorsunk, nálunk mindig erősek voltak a családi kötelékek. Az ünnepeket rendre megtartottuk. Jó keresztényként vasárnap sohasem dolgoztak, a főzést és az állatok etetését leszámítva. „Megemlékezzél a nyugalom napjáról és megszenteld azt!” Ez nálunk szigorú szabály volt. (Felnőtt fejjel visszagondolva gyakran elcsodálkoztam: a teljes család részt vett a vasárnapi istentiszteleten, de déli egy órára mindig az asztalon volt az ebéd!)

A két nagypapa bölcsen tudott a világ dolgairól beszélgetni vasárnap délutánonként, én pedig a lábukhoz kuporogva ittam a szavaikat. Apámék legkedvesebb vasárnap délutáni elfoglaltsága az ultizás volt baráti körben. Idősödő fejjel még most is a fülemben csengenek a nyeremények körül kirobbant heves szócsatáik. (Egyébként tízfilléres alapon játszottak.)

Miklós papa néha kocsira rakta a családot, és irány szülőfaluja, Bogyiszló! Apám kedves barátját és katonatársát, Kocsi Imrét is minden évben meglátogattuk Cecén. Az volt a mi nyaralásunk. Máskor viszonzásul ők jöttek el hozzánk.

A Sárközben hagyomány, hogy aki a szüleidnek keresztapja, keresztanyja, az neked is az. Így lett aztán nekem is a fél falu keresztapám, keresztanyám.

A keresztvíz alá Hollósi Simon István tiszteletes és felesége, Edit néni, valamint Asztalos Sándor bácsi és felesége, Bözsi néni tartott. A faluban keresztszülőmnek szólítottam rajtuk kívül többek között a Szalai Julis nénit, a táncos lábú hegyi szomszédunkat, Kis Kovács János bácsit, az utcabeli, Balázs Kovács Örzse nénit és férjét, a Pista bácsit is. A rokonságban egy időben a nevek öröklődése folytán hat Éva is volt; Istvánok, Jánosok is bőséggel akadtak. Megvolt ezeknek a névnapoknak a családon belüli szép hagyománya!

Pilisen az iskolai élet részét képezte a néptánc. Iskolás koromtól fogva tagja voltam a hetente rendszeresen próbáló együttesnek, és nagy örömmel voltam résztvevője a színpadi fellépéseknek. Az akkor már országos hírű Sárpilisi Népi Együttes 1952-ben meghívást kapott a Rákosi Mátyás 60. születésnapja tiszteletére, az Operaházban rendezett országos jelentőségű ünnepségre. Akkor nagy bánat ért engem. Azt mondta apám: „Kisfiam, a te nagyapád Rákosi börtönében ül. Te most nem mehetsz oda, köszönteni őt!”

Így elmaradt életem nagy élménye. Nem Rákosi látása, hanem Pest, az Operaház! Még ki is kísértem a csoport tagjait a vasútállomásra. Amikor elpöfögött velük a gőzös, sóvárogva néztem utánuk, és szomorú szívvel ballagtam haza. Szinte kiürült aznap a falu. Milyen nagy élményben volt részük! Ezt mesélték a hazatérők. Szerintem ezzel nem Rákosit akarták méltatni, lehet, hogy volt köztük olyan is, de ez inkább Budapestnek szólt. Falusi létükre fölléphetek az Operaházban! Toki Horváth Gyula zenekara kísérte őket!

Akkor még nem tudtam, hogy egy életre szóló leckét kaptam apámtól az emberi méltóságból, amely nem váltható aprópénzre. Mesélte később Bogár Pista bácsi, hogy az együttes műsorának egy részéről áthallást sejtve, magyarázatot kértek az érzékeny fülű szervezők. „Üssön meg babám a ménkü... Ögye meg a fene magát” – énekelte a színpadon a kórus.

Emlékezetem szerint ötvenhatban kemény harcok nem dúltak a faluban, de a kocsmában egyik este az italozók között volt némi összetűzés. Egy falubeli, bujkáló ávosnak volt fegyvere, és borozgatás közben vitába keveredett apámmal és a barátaival. Arra emlékszem, hogy a kocsmai eset után éjszakára apám bekészítette a fejszét az ágya mellé, mert az ávos megfenyegette, hogy éjjel a leszámolás szándékával meglátogatja.

Nem sokat aludtunk azon az éjjelen, de szerencsére a látogatás elmaradt. Azokban a forradalmi napokban a faluban a legjelentősebb esemény a templomkerti szobornál tartott ünnepség volt, amelyre mi iskolások is valamennyien kivonultunk. Az élen a nyolcadik osztályos fiúk: Simon István, Oláh Béni és jómagam lengettük a nemzeti színű lobogót. A falu népe előtt Szőke Pali és Gergely Jani bácsi mondott beszédet; Szőke Sári elszavalta a *Nemzeti dalt*. Megható élmény maradt számomra ezekből az időkből az újjáalakult férfi dalárda karácsonyi templomi éneklése Bogár Pista bácsi vezetésével. A forradalom napjaiban, a harcok idején aggódva vártuk haza pesti útjukról apámékat, amikor a nélkülöző főváros élelmiszer-ellátását az állami gazdaság hússzállításokkal igyekezett segíteni.

Miklós papa a téesz-szervezés előtt kezdte építeni az új istállókat, a górért, a kisházat a szálláson. Ő a maga ura akart maradni, és a saját birtokán szeretett volna kiteljesedni. Hozzá is jártak az agitátorok, és keményen számon kérték, miért nem lépett még be. Amikor már valakinél harmadszor vagy negyedszer zörgették késő este az ajtót, lehet, hogy beleunt a zaklatásba, és aláírta a belépési nyilatkozatot. Magát az elvet és a gyakorlatot sem tudták elfogadni a gazdák: hogy elvették a földet, és azok parancsoltak nekik, akiket nem tudtak vezetőként elfogadni. Miklós papa sem abban nőtt föl, hogy reggel megmondják neki (főleg olyanok, akik nem értenek nála jobban a mezőgazdasághoz), mit kell csinálnia aznap. Ezt nagyon nehezen élte át. Nagy tépelődések közepette adta be a derekát. A börtönbüntetés rányomta bélyegét egész életére. Visszafogott, rezignált lett. A növénytermesztésben dolgozott, apám testvére, Jani nagybátyánk pedig az állattenyésztésben. Ő tudomásul vette a helyzetet. Miklós papa sokkal nehezebben fogadta el. Amikor csak tehetett, a gondok elől a hegyre, a szőlőjébe menekült. Később, azt hiszem brigádvezető lett, mert még így is nagyon jó munkaerőnek számított.

Kollégista diákként hatvanegyben érettségiztem a szekszárdi Garay János Gimnáziumban, és jelentkeztem az Állatorvosi Egyetemre, de a felvételem nem sikerült. Nem értem el annyi pontot, amennyi a bejutáshoz kellett volna. Aki mellettem ült a felvételin, már ötödször próbálkozott. Én második kísérletet sem tettem.

Agrárképzések kezdődtek az országban 1961 őszen a téeszek átszervezése okán. Palánkon is létesült felsőfokú mezőgazdasági technikum, ami ugyan még nem egyetem volt, de lényegesen több volt a középfokú technikumoknál. Ott szereztem növénytermesztés szakon agrárdiplomát, tehát maradhattam volna a föld közelében. Hatvannégyben apámat falubeliek keresték meg: vállalná-e a téeszben az elnöki funkciót? Nekem pedig az agronómusságot ajánlották fel. A múlt sérelmei miatt ez nagy elégtétel lett volna a családom számára. Édesapám azonban az eszére hallgatva, nevemben is, bölcsen nemet mondott. Úgy láttam magam is, hogy kevés olyan tapasztalatom volt, ami egy gazdaság irányításához elegendő lett volna.

Apám számára a gépállomás vezetősége ebben az időben felajánlotta a brigádvezetői állást, amit örömmel elfogadott. Édesapánk élete sajnos nagyon fiatalon ért véget, hatvanötben, 43 évesen rákban meghalt. Három gyerek maradt utána.

A Palánkon szerzett diplomám arra is feljogosított, hogy mezőgazdasági ismereteket oktassak általános iskolában. (Azokban az években hozták létre a falusi iskolákban a gyakorlókerteket; ami egyáltalán nem volt rossz elgondolás.) Bogyzslóról kerestek ehhez szakembert, és 1963. szeptember elsejével megkezdtem a tanítást az ottani iskolában. Öt évig pedagógusként dolgoztam. A szívem csücske volt ez a tevékenység; a gyerekek is kedvvel vettek részt a közös munkában. (Tavasszal és ősszel mezőgazdasági munkát végeztünk, télen fa- és fémmegmunkálást.)

Nagyon szerettem Bogyiszlón élni, engem is hamar befogadott a falu. A Miklós Jóska unokájaként tisztelettel süvegeltek meg az idősebbek is. A tantestületből választottam feleséget. Miután az ötvenhatos jeges ár elvitte a települést, a falu szélén lakásokat meg iskolát építettek a cigányoknak, amely a Dankó-telep nevet kapta. Az egyik teremben óvoda, a másikban iskola működött. A tantestületből vállalnia kellett mindig valakinek, hogy egy évig ott tanít. A nejem, Hága Éva, amikor Bogyiszlóra került, önként vállalkozott erre a szép, de nehéz feladatra.

Én közben munka mellett elvégeztem a tanárképző főiskolát. Nemsokára állásajánlattal megkerestek Paksról, mert megüresedett a járási tanács művelődési osztályán a népművelési felügyelői állás. Hatvannyolc márciusában Pakarra költöztünk, és tizennyolc évig éltünk a városban. Két gyermekünk, Andrea és Tamás is itt született. Először járási népművelési felügyelőként dolgoztam, aztán megpályáztam a művelődési ház igazgatói állását, amit a helyi tanács-testület döntése értelmében 1977. szeptember 1-jén foglaltam el. Feladatunk volt az új művelődési központ beüzemelése is. A létesítményt 1978. november 24-én adtuk át, amely az atomvárosban, a nagyberuházás részeként 3400 négyzetméteren 80 millió forintért épült. Több mint tízezer ember dolgozott ekkor az atomerőmű építésén. Funkciója, némi kordivat és politikai akarat szerint a Munkás-művelődési Központ intézménynevet kapta. Úgy érzem, munkatársaimmal közösen megoldottuk az ebből fakadó sokrétű feladatot. Önmagam képzéséről sem feledkeztem el, 1984-ben az ELTE-n megszereztem a harmadik felsőfokú diplomámat.

Közben gyermekeink fölnöttek, és nem az erőműhöz kapcsolódó szakmát választottak: lányunk kozmetikus lett, a fiúnk közgazdász, így inkább a főváros közelében láttuk biztosítottnak a jövőt. 1986. november 1-jével váltottam nem csak munka-, hanem lakhelyet is. Megpályáztam a budaörsi tanács művelődési osztályán a népművelői felügyelői állást, amit sikerült is elnyernem. A rendszerváltást követően a polgármesteri hivatal művelődési csoportjának vezetésével bízott meg az újonnan alakult önkormányzat. 2008-ban kulturális vezető-főtanácsosként, helyi és miniszteri kitüntetések birokosaként vonultam nyugdíjba. Örömmel segítünk feleségemmel közösen a három kicsi unokánk nevelésében.

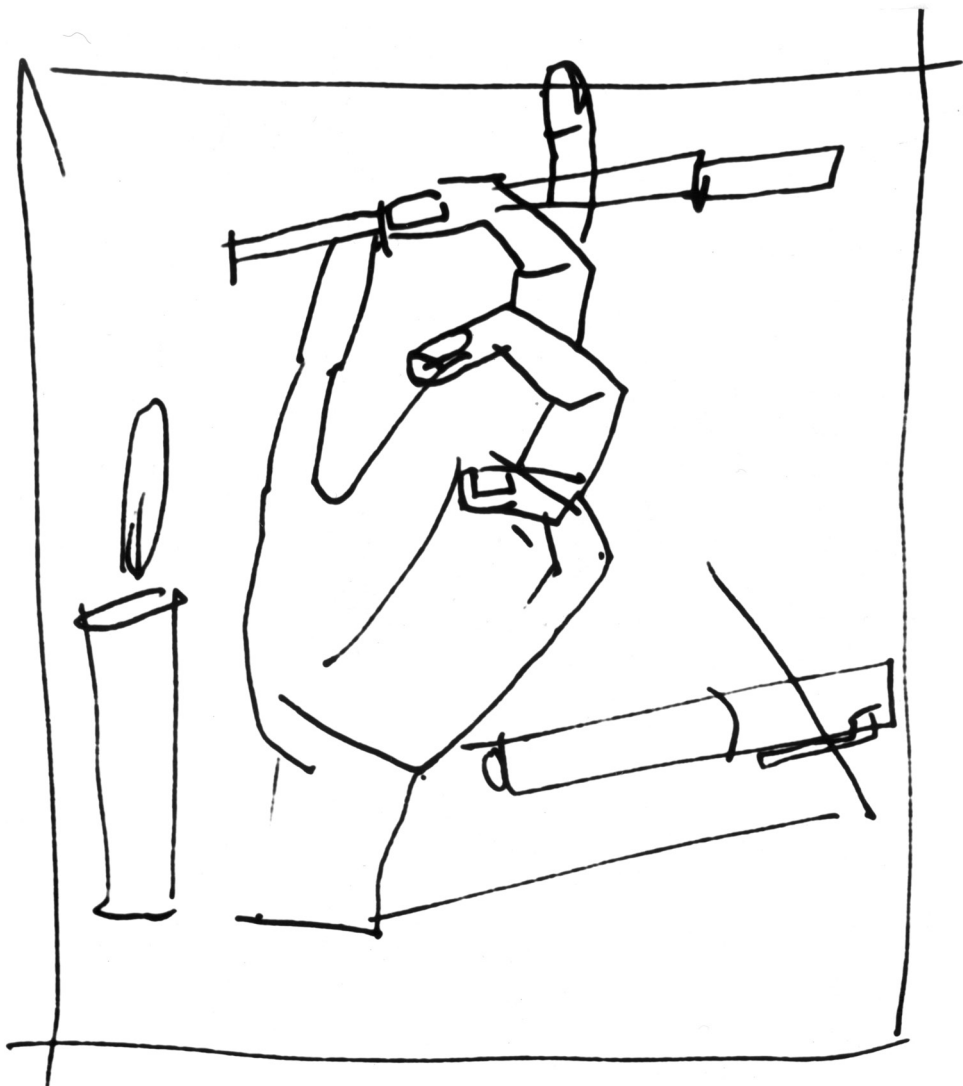
Éva húgom leérettségizett, a Mezőgép kereskedelmi osztályán dolgozott, szült három gyereket. A férje mérnök; először Várdombon laktak a gépállomás szolgálati lakásában, aztán Szekszárdon egy toronyház tizedik emeletén. Most Pécelen élnek. Ő a tulajdonosa a pilisi szülői háznak, amely továbbra is a családi összejövetelek centruma. Legutóbb húsvétkor huszonegyen ültük körül az asztalt. Öt unokájuk és a mieink is nagyon szeretnek itt lenni. A bogyiszlói unokatestvéreink is szívesen jönnek ide. Mindent úgy hagytunk, ahogy a szüleink idején volt. Itt leng körül bennünket az ősök jó szelleme.

Béla öcsém Bátaszéken érettségizett, utána a Kaposvári Mezőgazdasági Főiskolán szerzett agrár-közgazdász diplomát és a Szekszárdi Állami Gazdaság-

ban helyezkedett el. A gazdaság privatizációja óta az újbereki kerületben dolgozik. Szép házat épített Várdombon, a pilisi hegy lábánál. Ő műveli feleségével az örökölt szőlőt, és gondozza a tanyát.

Édesanyánk - annak idején megözvegyülvén - folytatta a családi hagyományt, és a Várdombi Gépjavító Állomáson talált a maga számára munkahelyet. Hosszú éveken keresztül kedvvel és nagy szakértelemmel végezte a szakácsnői munkáját, örömmel vett részt nyugdíjasként a cég rendezvényein. Rövid betegség után 83 évesen 2009-ben hunyt el.

Valamennyi felmenőm - négy kriptában - a sárpilisi temetőben alussza örök álmát.

Nagy László: Szécsi Margit keze (tusrajz, 1975)